

1

31 / 1983

*Slovenský
národopis*

Na obálke: 1. strana: Ignác Bizmayer, Ťažké bremeno (znášanie sena v Liptovskej Lúžnej). 1956, v. 29 cm (súkr. zbierka)

4. strana: Ignác Bizmayer, Dievčatko s mliečnikom. 1970, v. 17 cm (súkr. zbierka)

Koncovky sú značky Ignáca Bizmayera na jeho dielach a figúrky zvieratiek.

Autorom fotografií z diela I. Bizmayera v čísle a na obálke je P. Janek, ilustrácie sú súčasťou príspevku A. Prandu Výstava figurálnej keramiky I. Bizmayera.

HLAVNÁ REDAKTORKA

Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Viera Gašparíková

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Emília Horváthová, Soňa Kovačovičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Adam Pranda, Antonín Robek

Slovenský národopis

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

VEDA

VYDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

BRATISLAVA

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

K významnému životnému jubileu Gustáva Husáka 5

VČLEŇOVANIE PROGRESÍVNYCH
TRADÍCIÍ LUDOVEJ KULTÚRY DO
SYSTÉMU SOCIALISTICKEJ KULTÚRY
A ŽIVOTA PRACUJÚCICH

Burlasová, Soňa: Teoretické a metodologické otázky štúdia nositeľov ľudových tradícií 7

Švehlák, Svetozár: K inšpiratívnej úlohe ľudového umenia vo vývine socialistického umenia 15

Beneš, Bohuslav: Vývoj a usmernenie aktivního pěstování lidového umění v současných institucionálních a organizačních podmínkách 23

Sirovátka, Oldřich: Kdo udržuje současný folklór? 30

Gašparíková, Viera: Rozprávač a inovácie v súčasnom sociálnom dosahu jeho repertoáru 37

Krekovičová, Eva: Piesne „pred muziku“ a ich dnešní nositelia 45

Mačák, Ivan: Príprava dát pre výskum osobností výrobcov ľudových hudobných nástrojov 53

K DEJINÁM SLOVENSKEJ ETNOGRAFIE

Urbanová, Viera: Konceptia dejín slovenskej etnografie 57

DISKUSIA

MORÁLKA V TRADIČNOM LUDOVOM
PROSTREDÍ

Kandert, Josef: Morálka v tradičnom vesnickém prostředí 78

Leščák, Milan: Ludová etika a etiketa z hľadiska systémového prístupu 85

Mozolík, Peter: Právo a morálka 91

Ratica, Dušan: K otázke vzťahov rodinnej výchovy a morálky v ľudovom prostredí 96

Sigmundová, Marta: Niektoré spoločenské postoje v robotníckej obci 103

Švecová, Soňa: Morálne pravidlá pri dražbe roľníckeho majetku v minulosti 108

ROZHLADY

Výstava figurálnej keramiky Ignáca Bizmayera (Adam Pranda) 112

Fínska iniciatíva v štúdiu tvorivej osobnosti rozprávača (Mária Kosová) 114

Desať rokov činnosti Kysuckého múzea v Čadci (Adam Pranda) 119

Seminár o národopisných expozíciách v prírode (Peter Marák) 121

Seminár o komplexnom národopisnom výskume obce Čičmany (Eva Munková) 123

RECENZIE A REFERÁTY

Agricultura Carpatica II. (Peter Slavkovský) 125

O. Demo, Z klenotnice slovenských ľudových piesní (Soňa Burlasová) 126

Martin Slivka, Slovenský národopisný film. Filmografia 1. (Svetozár Švehlák) 127

Slovenská renesančná lutna (Hana Hložková) 129

Štefan Lami, Rozprávky spod Piliša (Viera Gašparíková) 130

Polynézistove príspevky k otázkam mytológie (Ján Komorovský) 131

Narodna tvorčist ta etnografija 1981 (Mikuláš Nevrlý) 134

G. Wiegelmann — M. Zender — G. Heilfurth, Volkskunde (Ema Drábiková) 136

R. Vulcănescu, Dicționar de etnologie (Richard Jeřábek) 137

Tipy v kulture (Eva Krekovičová) 142

A. V. Kulagina, Russkaja narodnaja ballada (Soňa Burlasová) 143

Prameň k štúdiu bieloruskej svadobnej piesne (Ján Komorovský) 145

V. Marinov, Saraškijat zanajat v Balgarija (Ján Podolák) 147

A. Dundes — C. A. Stibbe, The Art of Mixing Metaphors (Zuzana Profantová)	148
100 let — Krkonošské papírny, Paseky nad Jizerou (Viera Gašpariková)	149
Agrikultúra (Ema Drábiková)	150

СОДЕРЖАНИЕ

К значительному юбилею Густава Гусака ВКЛЮЧЕНИЕ ПРОГРЕССИВНЫХ ТРАДИЦИЙ НАРОДНОЙ КУЛЬТУРЫ В СИСТЕМУ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И В БЫТ ТРУДЯЩИХСЯ	5
---	---

Бурласова, Соия: Теоретические и методологические вопросы изучения носителей народных традиций	7
---	----------

Швеглак, Светозар: К инспирирующей роли народного искусства в развитии социалистического искусства	15
---	-----------

Бенеш, Богуслав: Развитие и направление активного занятия народным искусством в современных институциональных и организационных условиях	23
--	----

Сироватка, Олдржих: Кто сохраняет современный фольклор?	30
---	----

Гашпарикова, Вера: Рассказчик и инновации в современном социальном значении его репертуара	37
---	-----------

Крековичова, Эва: Песни „пред музыку“ и их сегодняшние носители	45
--	-----------

Мацак, Иван: Подготовка данных для исследования личности изготовителей народных музыкальных инструментов	53
--	----

К ИСТОРИИ СЛОВАЦКОЙ ЭТНОГРАФИИ

Урбанцова, Вера: Концепция истории словацкой этнографии	57
--	-----------

ДИСКУССИЯ

МОРАЛЬ В ТРАДИЦИОННОЙ НАРОДНОЙ СРЕДЕ

Кандерт, Йосеф: Мораль в традиционной деревенской среде	78
---	----

Лешчак, Милан: Народные этика и этикет с точки зрения системного подхода	85
--	----

Мозолик, Петер: Право и мораль	91
--	----

Ратица Душан: К вопросам отушений семейного воспитания и морали в народной среде	96
--	----

Сигмундова, Марта: Некоторые общественные отношения в рабочем селе	103
--	-----

Швецова, Соия: Моральные правила при публичных торгах крестьянского имущества в прошлом	108
---	-----

ОБЗОРЫ

Выставка фигурной керамики Игнаца Бизмаера (Адам Пранда)	112
--	-----

Финская инициатива в изучении творческой личности рассказчика (Мария Косова)	114
--	-----

Десять лет деятельности Кисуцкого музея в Чадце (Адам Пранда)	119
---	-----

Семинар о этнографических экспозициях в природе (Петер Маракки)	121
---	-----

Семинар о комплексном этнографическом исследовании села Чичманы (Эва Мункшва)	123
---	-----

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

INHALT

Gustav Husaks Jubiläum	5
----------------------------------	---

DIE EINGLIEDERUNG DER PROGRESSIVEN TRADITIONEN DER VOLKSKULTUR INS SYSTEM DER SOZIALISTISCHEN KULTUR UND INS LEBEN DER WERKTÄTIGEN	
--	--

Burlasová, Soňa: Theoretische und methodologische Fragen des Studiums der Träger volkstümlicher Traditionen	7
--	----------

Švehlák, Svetozár: Die inspirative Rolle der Volkskunst in der Entwicklung der sozialistischen Kunst	15
---	-----------

Beneš, Bohuslav: Die Entwicklung und Lenkung der aktiven Pflege der Volkskunst unter den derzeitigen institutionellen und organisatorischen Bedingungen	23
---	----

Sirovátka, Oldřich: Wer bewahrt die derzeitige Folklore?	30
--	----

Gašpariková, Viera: Der Erzähler und die Innovationen im derzeitigen sozialen Bereich seines Repertoires	37
---	-----------

Krekovičová, Eva: Die Lieder „vor der Kapelle“ und ihre heutigen Träger	45
--	-----------

Mačák, Ivan: Die Vorbereitung von Daten zur Erforschung der Hersteller volkstümlicher Musikinstrumente	53
--	----

ZUR GESCHICHTE DER SLOWAKISCHEN ETHNOGRAPHIE

Urbanová, Viera: Die Konzeption der Geschichte der slowakischen Ethnographie	57
---	-----------

DISKUSSION

DIE MORAL IN DER TRADITIONELLEN VOLKS — UMGEBUNG

K a n d e r t, Josef: Die Moral in der traditionellen Dorf-Umwelt	78
L e š č á k, Milan: Die Volksethik und Etikette vom Gesichtspunkt des Zutritts zum System aus	85
M o z o l í k, Peter: Das Recht und die Moral	91
R a t i c a, Dušan: Zur Frage der Beziehungen zwischen Familienerziehung und Moral in der traditionellen Umgebung	96
S i g m u n d o v á, Marta: Einige Stellungnahmen in einer Arbeitergemeinde	103
Š v e c o v á, Soňa: Regeln der Moral bei der Versteigerung bäuerlichen Eigentums	108

RUNDSCHAU

Eine Ausstellung figuraler Keramiken des Ignac Bizmayer (Adam Pranda)	112
Finnische Initiative zum Studium der Persönlichkeit des Erzählers (Mária Kosová)	114
Zehn Jahre Tätigkeit des Kysuce Museums in Čadca (Adam Pranda)	119
Ein Seminar über ethnographische Expositionen in der freien Natur (Peter Marák)	121
Ein Seminar über die komplexe, ethnographische Erforschung der Gemeinde Čičmany (Eva Munková)	123

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

CONTENTS

The Life Jubilee of Gustav Husák	5
INCORPORATION OF PROGRESSIVE TRADITIONS OF FOLK CULTURE INTO THE SYSTEM OF SOCIALIST CULTURE AND THE LIFE OF WORKING PEOPLE	
B u r l a s o v á, Soňa: Theoretical and methodological questions concerning the study of representatives of folk culture	7
S v e h l á k, Svetozár: To the inspiring role of folk art in the development of socialist art	15

B e n e š, Bohuslav: The development and regulation of active cultivation of folk art in the present institutional and organizational conditions	23
S i r o v á t k a, Oldřich: Who is preserving the present folklore?	30
G a š p a r í k o v á, Viera: A story-teller and the innovations in the recent social impact of his repertoire	37
K r e k o v i č o v á, Eva: The songs „pred muziku“ and their present-day representatives	45
M a č á k, Ivan: The preparation of data for the research of personalities of the producers of folk music instruments	53

TO THE HISTORY OF SLOVAK ETHNOGRAPHY

U r b a n c o v á, Viera: Conception of the history of Slovak ethnography	57
---	----

DISCUSSION

MORALS IN THE TRADITIONAL FOLK ENVIRONMENT

K a n d e r t, Josef: Morals in the traditional rural environment	78
L e š č á k, Milan: Folk ethics and etiquette from the aspect of system approach	85
M o z o l í k, Peter: Law and Morals	91
R a t i c a, Dušan: Questions of relations between the family education and morals in the folk environment	96
S i g m u n d o v á, Marta: Some social standpoints in the working village	103
Š v e c o v á, Soňa: Moral rules at auction of the peasant's property in the past	108

COMMENTARY

Exhibition of figure ceramics of Ignác Bizmayer (Adam Pranda)	112
The Finnish initiative in the study of the creative personality of a storyteller (Mária Kosová)	114
Ten years activities of the Kysuce Museum in Čadca (Adam Pranda)	119
Seminar on the ethnographic exhibitions in nature (Peter Marák)	121
Seminar on the complex ethnographic research of Čičmany village (Eva Munková)	123

BOOKREVIEWS AND REPORTS

K INŠPIRATÍVNEJ ÚLOHE ĽUDOVÉHO UMENIA VO VÝVINE SOCIALISTICKÉHO UMENIA

SVETOZÁR ŠVEHLÁK

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Folklór ... žije, jednak tým, že prežíva prostredí i doby, ktoré jej vytvorily, jednak tým, že vzniká nepretržite nově za nových podmínek, byť se změněnou funkcí a pozměněným vzhledem ...

J. Mukařovský¹

Úvahu o inšpiratívnej úlohe ľudového umenia vo vývine umenia socialistického nezačíname myšlienkou J. Mukařovského náhodou. Nie je to ani púha pozornosť k osobe a dielu bádateľa, ktorého nedožitá deväťdesiatiny si pripomína naša vedecká a kultúrna obec. J. Mukařovský, ako aj ostatní pokrokově orientovaní vedci a umelci medzivojnového obdobia, kládli svojou vedeckou a umeleckou tvorbou základy pre stavbu dnešného, súčasného hodnotenia miesta a úlohy pokrokového kultúrneho dedičstva obsiahnutého v ľudovej kultúre a jej, povedané s B. Václavkom, „okysličovateľskej“ funkcii pre umenie slohové.

K mnohorakým interakciám medzi kultúrou ľudovou a kultúrou umelou dochádza na všetkých stupňoch vývinu kultúry rôznych spoločností. Pre tento proces je však rovnako príznačné, že neprebíha v každej etape rovnako intenzívne a nedotýka sa na každom zo stupňov vývinu všetkých druhov pre-

javov. Skôr môžeme povedať, že ako umenie je špecifickou formou spoločenského vedomia, tak proces vzťahu umenia ľudového a umenia slohového je špecifickým odrazom nazerania tej-ktorej ekonomicko-spoločenskej formácie na ľud a jeho úlohu pri formovaní týchto formácií. Viacerí bádatelia sa vyjadrili zhodne o tom, že k zintenzívneniu príklonu k hodnotám ľudovej kultúry a ľudového umenia zvlášť dochádza spravidla v mimoriadnych obdobiach, ako je celospoločenské ohrozenie, myšlienková a tvorivá kríza v jednotlivých druhoch umeleckej tvorby a pod. Početné sú aj názory o príčinách neskoršieho poklesu intenzity vzťahov medzi prejavmi kultúry a umenia ľudového a kultúrou celospoločenskou a umením autorským.

V slovenských kultúrnych dejinách stretávame obdobia, keď sa prejavuje zvýšený záujem o niektoré prejavy ľudovej kultúry a folklóru a iné ostávajú viacmenej nepovšimnuté. Nemôžeme nevidieť istú súvislosť medzi týmto javom a orientáciou vedeckého bádania. Priamu súvislosť však musíme hľadať aj v skutočnosti časovo rôznorodého formovania sa jednotlivých umeleckých druhov a žánrov a potreby nájsť východiská pre ich tvár. Netvrdíme, že v časoch intenzívneho záujmu o hodnoty ľu-

dovej slovesnosti a z nej ľudovej poézie obzvlášť, absentovala úplne činnosť výtvarná či hudobná. Intenzita záujmu o poéziu ľudu a snahy včleniť ju do poetickej klenotnice národnej však boli také, že výrazne prevažovali. Obdobie záujmu o hodnoty ľudovej výtvarnosti začína zhruba v čase, keď od záujmu o ľudovú slovesnosť sa prekračuje k tvorbe „národnej“ slovesnosti. Sú to už zväčša slovesné diela dramatické, s veľkou dávkou individuálneho, autorského prínosu. Povšimnutia hodná je aj skutočnosť, že aj pri striedaní záujmu o jednotlivé druhy ľudovej umeleckej tvorby nedochádza v 19. storočí k úplnému opusteniu predtým poznaných a exploatovaných hodnôt. Obraz kultúry celonárodnej tak vzniká postupným narastaním osvojovaných, prehodnocovaných hodnôt a ich aktualizáciou dobovým potrebám formujúcej sa buržoáznej spoločnosti.

Ľudová kultúra v tom čase žila na Slovensku svoj aktívny život a plnila svoje pôvodné spoločenské funkcie. Narastanie podôb sekundárnej existencie narastajúceho počtu jej prejavov môžeme pozorovať aj po vzniku Československej republiky. Tu však jednotlivé formy kultúrno-spoločenského a umeleckého folklorizmu nielen ďalej narastajú, ale do mnohých z nich začínajú byť vťahovaní stále viac aj priami nositelia pôvodných hodnôt, ktorí sa ešte v minulom storočí k procesu premeny funkčnosti a neraz i samotnej podoby svojich výtvorov a výtvorov zdedených po predkoch stavali pomerne nevšímavo.

Estetizácia ľudových výtvorov, vznikajúcich a pretrvávajúcích v pôvodnom prostredí nie vždy z pohnútok estetických, a *selekcia* z nich pre potreby (ba nevyhnutnosť) štylizácií, sa diali z dvoch odlišných základných prístupov. Na príklade osudov autentického folklóru to výstižne charakterizoval O. Sirovátka, keď formy štylizácií folklóru odlišil od tzv. umeleckého folklorizmu. Sirovátka

hovorí, že východiskom a cieľom štylizácie je odovzdať v iných podmienkach výrazové a interpretačné vlastnosti autentického folklóru. Scénická, literárna, rozhlasová, filmová, televízna a iná interpretácia tlmočia vlastné kvality autentického folklóru a vlastne — slúžia folklóru, kým kultúrne a umelecké javy, ktoré z folklóru len vychádzajú, voľne naň nadväzujú, sú ním inšpirované, no smerujú k samostatnému tvorivému činu, pri ktorom nie umelec slúži folklóru, ale — folklór slúži umelcovi, treba podľa neho odlišiť a označiť tento jav ako umelecký folklorizmus.²

Korene umeleckého folklorizmu môžeme sledovať už od romantizmu, ako špecifickú súčasť, povedané s V. J. Gusevom, sociálne podmieneného a historicky sa rozvíjajúceho procesu osvojovania si, tlmočenia a transformácie ľudového umenia v iných druhoch umenia a kultúry.³ Dodajme, že sa tak nedeje priamočiaro, že na systém umelého umenia autorského pôsobí ľudové umenie ako systém. Výtvarné dielo môže vzniknúť ako výsledok inšpirácie jeho autora ľudovou slovesnosťou, literárna baľada umelá nespracovávala sužety ľudových balád, ale omnoho viac legiend a povestí, teda ľudovej prózy. Keď však hovoríme o inšpiratívnom pôsobení ľudového umenia ako systému, máme na pamäti obe jeho súčasti: obsahovú i formovú. Neraz sa v tejto súvislosti cituje skutočnosť, že F. Chopin používal citáciu folklórnej témy len zriedka, ba výnimočne a pritom sa jeho dielo pociťuje ako úzko nadväzujúce na poľskú folklórnu hudbu.⁴

V slovenskom kultúrnom prostredí zohralo ľudové umenie významnú inšpiratívnu úlohu najmä v počiatočných štádiách formovania umeleckých druhov — literatúry, hudobného a výtvarného umenia (týchto najmä v medzivojnovom období, pri formovaní sa tzv. umeleckej moderny), no aj baletného umenia (v našej povojnovej súčasnosti). Na rozhraní

spoločensko-kultúrneho a umeleckého folklorizmu v slovenskej kultúre je intenzita pôsobenia ľudového umenia pri vzniku a formovaní filmovej tvorby a filmového umenia, ako aj slovesnej a hudobnej produkcie v rozhlase a neskôr i v televízii. Aj keď v dramatickej tvorbe môžeme inšpiráciu ľudovým umením pozorovať len ojedinele, samotný folklór a ľudové výtvarné umenie (najmä na textile) patria už viac ako 150 rokov k neodmysliteľným súčasťam inscenácií hier z dedinského prostredia.

Renesancia folklórnosti v dvadsiatych a tridsiatych rokoch nášho storočia priniesla mnohé vynikajúce výsledky v podobe výtvarného diela zakladateľov moderny, M. Benku, G. Mallého, M. Bazovského, E. Fullu, ale aj celej plejády mladších výtvarníkov, v dielach hudobných skladateľov E. Suchoňa, J. Cikkerá, A. Moyzesa, D. Kardoša a viacerých mladších. L. Burlas dokonca porovnáva zástoj M. Benku a E. Suchoňa pre formovanie modernej hudby a výtvarného umenia. Okrem spoločných východísk nachádza u oboch totožné názory na riešenie jednej zo zásadných otázok medzivojnovovej umeleckej moderny — vzťahu tradícií a súčasnosti.⁵

Pretože tieto obdobia dejín umeleckého folklorizmu v našej národnej kultúre sú už osvetľované viacerými bádatelmi (L. Burlas, O. Elschek, M. Városová, J. Vydra, M. Sigmundová, V. Kochol, V. Marčok a ďalší), všimneme si novú kvalitu spoločensko-politických podmienok v našej vlasti, ktoré vznikli po víťazstve nad fašizmom, a úloh, ktoré kultúrna politika stavala pred ľudové umenie i umenie autorské.

Prvé názory na novú kvalitu kultúry, na úlohu tradícií pri formovaní jej novej tváre, načrtli pokrokoví predstavitelia ešte pred oslobodením Československa Sovietskou armádou. Myslíme tu najmä na stanoviská Zd. Nejedlého publikované vo viacerých článkoch v časopise Československé listy, ktorý vychá-

dzal v Moskve. Zd. Nejedlý, ale aj iní autori, tu zdôrazňovali, že v procese budovania nového povojnového kultúrneho života nebude možné obnovovať všetko staré, že však bude potrebné prehodnotiť aj kvalitu tradičného umenia a to, čo sa do novej spoločnosti nebude hodiť nebude možné preberať. Program demokratizácie, či ako sa roku 1945 hovorilo a písalo „socializácie“ kultúry, s ktorým z iniciatívy komunistov vystúpili vtedajšie politické orgány, obsahoval po prvý raz v nových dejinách našich národov tézu o úlohe ľudovej kultúry a o potrebe budovania umenia ľudu zrozumiteľného, vytváraného na základoch pokrokového dedičstva a revolučného odkazu ľudovej kultúry. Orientácia na ideu slovanskej spolupatričnosti, priateľstva zo ZSSR, ponúkala aj možnosť využitia príkladu z budovania socialistickej tváre kultúry národov ZSSR ešte v medzivojnovom období.

Lenže budovať na pokrokových tradíciách ľudového umenia vyžadovalo predpoklad toto umenie poznať. „Pre slovenský národ je zahanbujúce“, hovoril na zjazde kultúrnych pracovníkov KSS roku 1946 M. Chorváth „že napriek veľkej folkloristickej práci poznáme slovenský ľud, jeho hospodársky, sociálny a kultúrny život veľmi nedostatočne. Dôkladná osvetová a výchovná práca medzi ľuďmi, na vedeckom základe organizovaná sa však dá vykonávať len vtedy, keď sa bude opierať o takéto poznatky. Je preto nevyhnutné zorganizovať urýchlene systematický sociografický výskum Slovenska a jeho ľudu.“⁶ O prvoradosti úlohy osvetovej prevýchovnej činnosti a ľudovýchovy vôbec, ako o dieťati ľudovodemokratického režimu, hovoril na tom istom zjazde aj L. Novomeský.

Pomerne presne a prognosticky pregnantne zhodnotil miesto ľudového umenia vo vzťahu k umeniu umelému opäť M. Chorváth na školení pre osvetových inšpektorov v prednáške, ktorá

rozpracovaná vyšla neskôr aj ako učebný text, keď povedal: „Ludové umenie je súčasťou národnej kultúry, vzácnym dokladom jej osobitosti. Hoci mu civilizácia nepraje, jednako treba, aby svojimi vrcholmi obohatilo naše súčasné umenie. Prvky ľudového umenia sa môžu v niektorých druhoch rozvinúť v svojrázny umelecký produkt, napríklad vo výtvarníctve, hudbe, tanci, literatúre, ale svojím spôsobom v každom umeleckom druhu. Osobitne treba pamätať na to, aby sa ľudové umenie využívalo v umeleckom remese.“⁷ Proces spomínanej demokratizácie kultúry sa budoval podľa známeho leninského hesla: Umenie pre ľud! A tu nešlo len o sprístupnenie výtvarných svetovej a slovenskej kultúry zanedbávaným vrstvám ľudu. Tu sa odohrával ostrý boj o orientáciu kultúry samotnej. Často-krát sa v dobových materiáloch kritizuje buržoázna koncepcia „kultúry pre ľud“, ktorá predpokladala tvorbu druhoradú, menej náročnú. V tejto súvislosti vyslovil Zd. Nejedlý svoje známe: Nie k ľudu nižšie, ale s ľudom vyššie.

Už v auguste 1945 sa konal prvý zjazd umelcov a vedeckých pracovníkov, bola vytvorená Umelecká a vedecká rada, udelené prvé národné ceny (J. Jesenský, F. Kostka, J. Cikker, A. Bagar, I. Hrušovský, D. Ilkovič, Š. Bella). V Manifeste slovenských umelcov a vedeckých pracovníkov sa formuluje cieľ: dosiahnuť, aby slovenská kultúra prestala konečne byť vecou úzkeho okruhu kultúrnych pracovníkov a stala sa vecou celého národa. Aktuálnou úlohou bola otázka zrozumiteľnosti umeleckej tvorby, formovej prístupnosti masovému konzumentovi. O potrebe, aby sa aj nadrealisti pridali k tvorbe pre ľud a maliari stvárňovali vo svojich dielach ľudí práce a „svojráz nášho ľudu“, hovoril básnik a maliar R. Fábry. VIII. zjazd KSČ roku 1946 sformuloval vo svojom programe úlohu: oslobodenie pracujúcich od pasívneho vzťahu ku kultúre a jej výdo-

bytkom a vyslovil tézu o potrebe ich zainteresovania (spolu s profesionálnymi tvorcami) na tvorbe kultúrnych hodnôt. V „Manifeste socialistického humanizmu“, prijatom v predvečer konania Zjazdu národnej kultúry roku 1948, sa Umelecká a vedecká rada vyslovuje za budovanie slohovo jednotného umenia, ktorého jednou zo základných opôr sa má stať prehodnotený pokrokový kultúrny dedičstvo a bohatá tradícia ľudového umenia.

Ak v predchádzajúcom vývoji národnej kultúry bol vzťah k ľudovému umeniu záležitosťou jednotlivcov, či nanajvýš niektorých spolkov a korporácií, po roku 1945, no najmä od nástupu budovania socializmu od roku 1948, sa ako všestranná podpora poskytovaná rozvoju a šíreniu ľudového umenia, tak aj záujem o sústavné pôsobenie na vznik umeleckých diel autorských, predchnutých duchom ľudovosti a národnosti, stávajú prvý raz nezastupiteľnou súčasťou systému kultúrnej politiky štátu a vedúcej politickej sily spoločnosti, KSČ.

O tom, že sa výsledky takejto kultúrnej orientácie museli čoskoro prejavíť, svedčia celé stovky umeleckých diel literárnych, výtvarných, hudobných i dramatických. V kvalitatívne novej, mladej spoločnosti sa však charakteristický príklon širokých vrstiev obyvateľstva k prejavom ľudového umenia, ktorý spontánne vytryskol bezprostredne po skončení vojny, odrazil aj v založení úplne špecifických profesionálnych i početných amatérskych, ochotníckych kolektívov, ktoré si predsavzali pestovať hudobné a tanečné prejavy ľudového umenia na scéne. Aj keď na jednej strane súhlasíme s B. N. Putilovom, ktorý LUT, či dnes ZUČ, charakterizuje ako zvláštnu formu záujmu o umenie a upiera mu označenie zvláštného umeleckého žánru, na druhej strane nemôžeme profesionálnym folklórnym a niektorým špičkovým amatérskym telesám, pristupujúcim k tvorbe svojich progra-

mov v tesnej spolupráci s renomovanými skladateľmi a choreografmi, nepriзнаť druhovožánrové zaradenie medzi scénické hudobné žánre. A ako také ich aj považovať za nové, našej dobe vlastné umenie.

Snaha o budúce objektívne zhodnotenie miesta a funkcie folklóru, ľudového umenia a širšie ľudovosti v slovenskom, socialistické kvality nadobúdajúcom umení a kultúre v rozmedzí rokov 1945—1985, nám nedovolí zastrieť, tobož nie nevidieť aj problémy, ťažkosti ba aj vyslovené prehry pri presadzovaní správnej tézy do spoločensko-kultúrneho života a umeleckej tvorby. Proces novodobého umeleckého folklorizmu, aj s jeho ideovoprogramovým presadzovaním, správne pochopíme a vysvetlíme ako novú kvalitu jedine na základe podrobného spracovania genetických predchodcov jeho dnešných podôb. Jedine tak sa nám ukáže v správnych proporciách význam a závažnosť, akú inšpiratívnej úlohe ľudového umenia prikladajú súčasné generácie tvorivých umelcov, aké funkcie v súčasnosti plnia ich diela. Etnografia a folkloristika, vedomé si ohraničenosti svojich metodík, budú sa stále nástojčivejšie dovolávať potreby interdisciplinárneho štúdia tejto závažnej problematiky, najmä ak v ostatnom čase môžu doložiť aj viaceré pozitívne výsledky v podobe čiastkových štúdií. Naliehavosť potreby spracovať dejiny folklorizmu v jednotlivých umeleckých druhoch dostatočne zdôvodnil prednádávnom M. Leščák.⁸ Hoci folklorizmus nie je vývinovou etapou v živote ľudového umenia, prevzali niektoré jeho, najmä umelecké, formy na seba nejednu funkciu, ktorú v minulosti plnilo pôvodné ľudové umenie. V poriadku je to len dovtedy, dokedy folklorizmus umocňuje hodnotu pôvodného výtvoru. Žiaľ, všetci vieme, že to vždy tak nebolo, že tak nie je ani dnes. Nezabúdajú to pripomenúť všetci, ktorí sa týmto vzťahom doteraz zaoberali. A to sa nám v bez-

prostrednej súčasnosti stále ešte rozrastajú žánrové skupiny pôsobenia umeleckého folklorizmu, napr. v hudobnom i výtvarnom umení, čiastočne aj v literatúre. Uvedieme aspoň jeden príklad: V Bibliografii vydání slovenských ľudových rozprávok, ktorú za 130 rokov (1845—1974) zostavil J. Štefánik, je registrovaných 637 titulov vydání pochádzajúcich okrem J. Francisci-Rimavského, A. H. Škultétyho a P. Dobšinského, ešte od 11 zberateľov. Počet dramaturgov pre potreby divadiel, rozhlasu, televízie, gramopriemyslu je 47, počet autorov, ktorí sa rozprávku inšpirovali k vytvoreniu svojich diel je 17, no počet literárnych a edičných tzv. „dotvárateľov“ je 184 a ilustrátorov 179. Aj pri veľkej zhovievavosti tu len ťažko môžeme uvažovať o pozitívnych hodnotách umeleckého folklorizmu.

Aj keď je súčasné obdobie umeleckého folklorizmu ohraničiteľné štyridsiatimi rokmi a je oproti niektorým starším etapám i kratšie, z hľadiska kvantity i kvality javov, ktoré ho tvoria, vysoko presahuje ktoréhoľvek z predchádzajúcich období. Bude potrebné preto uvážiť vnútornú, pomocnú periodizáciu. Ak by sme sa nepriklonili k periodizácii historikov súčasnosti, tak sa najvyhovujúcejším zdá byť delenie na decéniá.

Päťdesiate roky charakterizoval už L. Leng ako obdobie hegemonného postavenia folklóru v kultúre a umení, so svojimi trendmi prehodnotenia a vtlačania prvkov tzv. súčasnosti a ideovosti do folklóru. Tieto požiadavky na kultúru a umenie platiace všeobecne sa však vari na žiadnom inom úseku neproklamovali a nepresadzovali tak vulgárne ako v žánrových vrstvách folklórnych. Na jednej strane sa tvrdilo, že tradičný folklór je prekonaným umením feudalizmu a súčasnému človeku nemá čo povedať, na druhej strane pozorujeme tendenciu včleňovať symboly socializmu do folklórnych foriem, alebo tvorbu tendenčných textov na folklórne melódie.

Najväčšie rozpory nastávali v tom čase v literatúre a v scénických formách umeleckých. Tu tvorcovia nevedeli — a neraz ani nemohli — zladíť požiadavky vyjadrovať „umeleckou rečou ľudu“ aktuálnu problematiku dneška.

Názory na ľudové umenie možno rozdeliť v tom období do troch skupín:

1. Ľudové umenie je uzavretá umelecká tvorba hotových umeleckých diel, ktorých niektoré poznávacie a estetické hodnoty nezostarli a my ich sprístupňujeme ako diela klasikov;

2. Ľudové umenie je živé, je vlastné ako tvorivá metóda najmä dedinskému ľudu, je umelecká tvorba dosiaľ neukončená, proces obmieňania a obohacovania v ňom dosiaľ pokračuje i v zmenených spoločenských podmienkach a našou povinnosťou je pôsobiť naň, pomáhať mu stať sa výsostne súčasným;

3. Ľudové umenie a jeho pokrokové tradície sú nevyčerpatelnou studnicou inšpirácie pre tvorbu nového, súčasného umenia. Scestnosť inštitucionálne presadzovaných, neraz si odporujúcich téz a jednostranné presadzovanie, či najmä realizovanie princípov ľudovosti, národnosti a triednosti umenia nadväzujúceho na folklór dospelo na konci päťdesiatych rokov ku kritike „presily folklóru“ a k rozsiahlej diskusii. Aj keď sme sa v ďalšom vývine viackrát k tzv. „miná-

čovej“ diskusii vracali a hodnotili jej pre a proti, nemožno jej dnes, po odstupe času nepriznať význam, rovnako ako celé obdobie päťdesiatych rokov nemožno odvrhnúť označeniami „dogmatické“, „hegemonistické“ a pod. Bude potrebné, najmä z polohy našich úvah o inšpiratívnej úlohe ľudového umenia, podrobne analyzovať predovšetkým toto obdobie vytvárajúce vskutku základňu, organizačné predpoklady, systém kádrového zabezpečovania, autorskej ochrany diel a premysleného systému ich šírenia a uvádzania, ktoré samo prispelo niektorými nezanedbateľnými dielami a podujatiami, ktoré však mali ešte len vzniknúť.

Trend dosiahnuť kultúrne vyspelejšie spoločnosti tvorbou umenia výsostne národného, ktorá mu bola vo všetkých predchádzajúcich ekonomicko-spoločenských formáciách upretá, sa aj napriek neujasnenosti počiatkových fáz realizácie ukázal nielen správny, ale aj nezastupiteľný a časový. Úlohou spoločenskovedného výskumu vied a umení v spolupráci s etnografiou a folkloristikou preto bude osvetliť v najbližších rokoch aj miesto inšpiratívneho ľudového umenia pri tvorbe umenia socialistickej spoločnosti, problém síce čiastkový, no s veľkou závažnosťou. Úsilím našej úvahy bolo upozorniť naň.

POZNÁMKY

- 1 MUKAŘOVSKÝ, J.: Přísluví jako součást kontextu. In: Cestami poetiky a estetiky. Praha 1971, s. 288.
- 2 SIROVÁTKA, O.: „Autentický“ a „stylizovaný“ folklór. In: Lidové umění a dnešek. 3. zv. edície Lidová kultura a současnost. Brno 1977, s. 37.
- 3 GUSEV, V. J.: Folklorizm kak faktor stanovlenija nacionalnych kultur slavianskich narodov. In: Formirovanie nacionalnych kultur v stranach centralnoj i jugo-vostočnoj Jevropy. Moskva 1977, s. 128.
- 4 BURSZA, J.: Kultura ludowa — kultura narodowa. Skice i rozprawy. Poznań 1974, s. 269.
- 5 BURLAS, L.: Benkovské paralely v slovenskej hudobnej tvorbe. In: Martin Benka a slovenská kultúra. Bratislava 1978, s. 82.
- 6 Slovenská kultúra a osveta na prahu socializmu. Bratislava 1979, s. 46.
- 7 Tamtiež, s. 57.
- 8 LEŠČÁK, M.: Folklorizmus ako predmet interdisciplinárneho výskumu. In: Folklór a umenie dneška. Bratislava 1980, s. 16.

К ИНСПИРИРУЮЩЕЙ РОЛИ НАРОДНОГО ИСКУССТВА В РАЗВИТИИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО ИСКУССТВА

Резюме

Проблематика черпания из творческих импульсов народного искусства при возникновении и формировании национальной литературы, музыки и изобразительного искусства в середине 19-го века была уже в прошлом достаточно разработана словацким литературоведением, музыкологией и искусствоведением.

Принципы народности, классовости и партийности искусства, которые провозглашали художники и теоретики марксистской ориентации еще в период между двумя мировыми войнами, приобрели актуальность после 1945 г., в период не только экономического, но и культурного обновления общества. В Чехословакии, как и во многих других странах, происходит прямо восторженное обращение композиторов, художников и поэтов к наследию прогрессивных традиций, содержащихся в народном искусстве. В этот же период происходят

и многочисленные искажения, вульгаризация, поверхностное отношение, которые в конечном итоге вредили главным образом народному искусству.

Попытка оценить положительные и отрицательные стороны процесса продолжения народного искусства в искусстве авторском в период формирования социалистического облика нашего искусства и литературы — это задача наук о культуре и искусстве. Поскольку проблематика непосредственно касается и предмета интереса фольклористики и этнографии, то ее успешное решение в будущем потребует междисциплинарных исследований. В особенности, если мы предполагаем, что этот процесс будет продолжаться и в будущем, то актуальной задачей будет оценка положительного и предостережение от отрицательного в предшествующем развитии.

DIE INSPIRATIVE ROLLE DER VOLKSKUNST IN DER ENTWICKLUNG DER SOZIALISTISCHEN KUNST

Zusammenfassung

Die Problematik des Schöpfens aus den inspirierenden Impulsen der Volkskunst bei der Entstehung und Formung der nationalen Literatur, der Musik und der darstellenden Kunst um die Mitte des 19. Jahrhunderts wurde von der slowakischen Literaturwissenschaft, von der Musikologie und von der Kunstgeschichte schon in der Vergangenheit ausreichend erläutert.

Die Prinzipien der Volkstümlichkeit, der Klassenzugehörigkeit und der Parteilichkeit der Kunst, die marxistisch orientierte Künstler und Theoretiker schon in den Jahren zwischen den beiden Weltkriegen verkündeten, wurden nach der Befreiung im J. 1945 besonders aktuell, als nicht nur die ökonomische und soziale, sondern auch die kulturelle Erneuerung der Gesellschaft begann. In der Tschechoslowakei können

wir — ähnlich wie in vielen anderen Ländern — eine geradezu frenetische Zuneigung der Komponisten, der bildenden Künstler und der Dichter zum Kulturerbe der fortschrittlichen Traditionen beobachten, die in der Volkskunst enthalten sind. Zur gleichen Zeit tauchen jedoch auch mehrere Verzerrungen, Vulgarisationen und Oberflächlichkeiten auf, die letzten Endes besonders der Volkskunst schaden.

Der Versuch die positiven und negativen Seiten des Anknüpfens an die Volkskunst in der hohen Kunst im Zeitraum, als sich das sozialistische Antlitz unserer Kunst und Literatur formierte, ist eine Aufgabe der Kultur- und Kunstwissenschaft. Da die Problematik unmittelbar auch das Interessenobjekt der Folkloristik

und Ethnographie berührt, erfordert ihre Lösung künftig eine interdisziplinäre Erforschung. Besonders wenn wir voraussetzen, daß dieser Prozeß auch in der Zu-

kunft andauern wird, ist es notwendig, seine positiven Seiten zu würdigen und auf die negativen Seiten in der bisherigen Entwicklung hinzuweisen.

J. BIZMAYER
1956.

Slovenský národopis

časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 31, 1983, číslo 1

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. VIERA GAŠPARÍKOVÁ, CSc.

Tajomníčka redakcie
PhDr. Zora Vanovičová

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., doc. PhDr. Emília
Horváthová, CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová,
CSc., PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr.
Milan Leščák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek,
CSc., PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc.
PhDr. Štefan Mruškovič, CSc., PhDr.
Viera Nosáľová, CSc., PhDr. Adam Pranda,
CSc., doc. PhDr. Antonín Robek, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného
povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,-; celoročné pred-
platné Kčs 80,-

Rozširuje, objednávky a predplatné prijí-
ma PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1983

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой Ака-
демии Наук

Год издания 31, 1983, № 1

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Боžена Филова и Д-р Вера
Гаšпарикова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 31, 1983. Nr. 1. Erscheint viermal
im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Viera Gašpariková

Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 31, 1983, No. 1

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Viera Gašpariková

Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Anné 31, 1983, No. 1

Parait quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Viera Gašpariková

Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

Index 496.18